

O'QUVCHILARDA ETIKA VA AXLOQIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH

Buvrayev Akram Rustam o'g'li
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Sirtqi bo'lim o'qituvchi
Aliboyeva Jamila Alim qizi JDPU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limo'quvchilarida nafosat tarbiyasini shakllantirish va axloqiy qadriyatlar bilan tanishtirish haqida batafsil yozilgan. Shuningdek, muallif o'quvchining diqqatini jamlashda, topqirlik, kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda noan'anaviy metodlardan foydalanish xususiyatlari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Аннотация: В данной статье подробно рассказывается о формировании у учащихся начального образования нравственного воспитания и приобщении к нравственным ценностям. Также автор рассуждает о особенностях использования нетрадиционных методов в развитии способностей читателя к концентрации внимания, находчивости, креативности.

Annotation: This article tells in detail about the formation of sophistication and acquaintance with moral values in students of primary education. The author also made comments on the features of the use of unconventional methods in the concentration of the reader's attention, in the development of skills of resourcefulness, creativity.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya, interaktiv metod, qobiliyat, uslub, topqirlik, ijodkorlik, noan'anaviy metodlar, kreativ fikrlash, tanqidiy usul, etika, ahloqiy qadriyatlar, nafosat tarbiyasi.

Ключевые слова: Педагогическая технология, интерактивный метод, способности, стиль, находчивость, креативность, нетрадиционные методы, креативное мышление, критический метод, воспитание этики, нравственных ценностей, утонченность и.

Keywords: Pedagogical technology, interactive method, ability, style, resourcefulness, creativity, unconventional methods, creative thinking, critical method, ethics, moral values, sophistication education.

Tarbiya-shaxsini maqsadga muvofiq shakllantirish jarayonidir. Tarbiya tushunchasi ikki ma'noda ishlatiladi: tor va keng. Keng ma'nodagi tarbiya tushunchasi o'z ichiga bolaga ta'sir qiladigan hamma narsani, bola shakllanishini, uni hayotga ijtimoiy, madaniy, ishlab chiqarish tayyorlash barcha qirralarini o'z ichiga oladi. Buni nafaqat maktab oila va maktabdan tashqari tarbiya muassasalari ishlari, balki jamiyatning hayot tarzi undagi g'oyalar, adabiyot va san'at, tashviqot vositalari radio, televideniye, gazeta va jurnallar ta'lim va ma'lumot ham kiradi. Tor ma'nodagi tarbiya tushunchasi-bu yoshlarda dunyoqarashni shakllantirish, xulq-atvorni shakllantirish, ularning estetik dinini rivojlantirish va jismoniy kamolotga yetishtirishdir.[1]

Tarbiya– ma'naviy manbalar va hozirgi zamon talablari va ehtiyojlarini nazarda tutgan xolda, o'qituvchining o'quvchi bilan aniq bir maqsadga qaratilgan o'zaro amaliy va nazariy muloqotidir. Biror bir maqsadga karatilgan tarbiya jarayonining moxiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va tartibga solinadi:

A) Talabanning qaysi hislatini shakllantirish yoki yo'qotish maqsadida rejalashtiriladi.

B) Shu hislatlarni tarbiyalash yoki yo'qotish uchun xizmat qiluvchi manbalarni izlab topiladi.

V) Belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qayerda ishlashni rejalashtiriladi.

Bunday rejaga solinib olib borilgan tarbiya moxiyatini ta'lim-tarbiya tizimi, jamiyat va insonlarning intellektual va jismoniy faoliyati tashkil kiladi. Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli nihoyatda beqiyosdir. Insonni tarbiyalash, uni bilim olishga, mehnat qilishga undash va bu xatti-harakatini sekin-asta ko'nikmaga aylantirib borish lozim. Insonning mushohada qilish qobiliyatini tarbiyalaydi va mushoxada qilish aqlni peshlaydi. Aql ongni saqlaydi. Ong esa moddiy va ma'naviy manbaga aylanadi. Shu tarzda inson asta-sekin takomillashib, komillikka erishib boradi. Ammo buning uchun tarbiyachi va tarbiyalanuvchidan uzoq davom etadigan mas'uliyat, sharafli Mehnat va qunt, irodani talab etadi. Buning uchun bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. Ma'naviy, insoniy sifatlarning shakllanishida oiladagi, atrofdagi, jamiyatdagi muhit va bolalarga bo'lgan munosabat muxim rol o'ynaydi. Ota-onalarimiz va atrofdagilarning bir-birlariga bo'lgan munosabatlarini ko'rgan bola shunga karab shakllana boradi. Ular avval kattalarga taklid kiladilar. So'ng sekin-asta qilayotgan ishlarining moxiyatini anglaydilar. Bolalarni to'g'ri tarbiyalashda ota-onaning ongi, ma'naviyati, bilimi, tarbiyalanganligi muhim ahamiyatga ega. Aniq

bir maqsadga qaratilgan tarbiyaning samaradorligi tarbiyachining qanday metoddan foydalanishiga bogliq.

Mamlakatimiz mustaqillikni qo'lga kiritgach tarbiya masalasi yangi mazmun bilan boyitildi va o'z-o'zidan amalga oshiriladigan ish emas, balki u murakkab jarayon hisoblanadi. Uni tashkil qilish va olib borishda ma'lum andozalar va me'yorlarni absalyutlashtirish ham yaramaydi. Bunda bir qator omillarni hisobga olish zarur bo'ladi. Xususan yashayotgan davr xususiyatlari, tarixiy bosqichida mamlakat oldida turgan vazifalar, maqsadlar, mamlakatning ko'p millatligi, o'zbek xalqining o'ziga xos milliy xususiyatlari, mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy saviyasi qay darajada rivojlanganligi va boshqa bir qator olimlarni hisobga olish zarur bo'ladi. Mehnatsevarlik, halollik, mehr-oqibat, o'zgalarga hamdardlik, ilmi-hunar, ota-onaga hurmat, qarindosh-urug'chilik, insonparvarlik, kamtarlik, jamoatchilik fikrini hurmat qilish, ma'rifatga intilish, xalqparvarlik, mustahkam e'tiqodlilik, vatanparvarlik, millatparvarlik kabi fazilatlarni yosh avlod qalbiga singdirishda halqimizga xos an'ana va urf-odatlardan keng foydalanish davr talabidir. Farzandga oilada berilgan tarbiyaning ildizlari, avvalo ota-ona kasbidagi mehr chashmasidan oroziq olsagina, qolaversa, uni qabuo qiluvchining yuragida ham shunga mos muhit bo'lgandagina o'z samarasini beradi. Ya'ni tarbiya beruvchi va tarbiya oluvchi o'rtasidagi uyg'unlik o'zaro hurmat vujudga kelsa, ko'zlangan maqsad ro'yobga chiqadi. Bu borada nafaqat ota-ona balki maktab jamoasi ham faol ishtirok etishi kerak. Ushbu tarbiya jarayoni milliylik sari yo'naltirilgan va mazmun sifatida milliy qadriyatlar, udumlar, halq bayramlari keng ishlatilishi lozim. Faqat ular tarbiya ishida ijodiy ishlatilgan holdagina biz o'zligini anglagan, axloqan milliylikni o'zida mujassalashtirgan shaxsni tarkib toptirish asosiy maqsadimiz hisoblanadi. Har qanday jarayon muayyan natijaga erishishga qaratilgan qonuniy va izchil xarakterlar majmuasidan iborat bo'ladi. Tarbiya jarayoni natijasi har tomonlama va uyg'un kamol topgan, yangi mustaqil o'zbekiston ravnaqini ta'minlaydigan komil insonni shakllantirishdan iborat. Bu jarayon ikki tomonlama bo'lib, uyushtirish, rahbarlik va tarbiyalanuvchining faolligini talab etadi.

Shaxsiy va pedagogik qadriyatlar o'qituvchi shaxsining maqsadlari, motivlari, ideallari, munosabatlari va boshqa dunyoqarash xususiyatlarini aks ettiruvchi, birgalikda uning qadriyat yo'nalishlari tizimini tashkil etuvchi ijtimoiy-psixologik shakllanishlar sifatida ishlaydi. Aksiologik “MEN” qadriyat yo'nalishlari tizimi sifatida nafaqat kognitiv, balki uning ichki boshqaruvchisi rolini o'ynaydigan hissiy-irodaviy

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 02. Issue 04. April 2025

komponentlarni ham o‘z ichiga oladi. U ham ijtimoiy-pedagogik, ham kasbiy guruh qadriyatlarini o‘zlashtiradi, ular pedagogik qadriyatlarning individual-shaxsiy tizimi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Ijtimoiy-pedagogik qadriyatlar turli xil ijtimoiy tizimlarda faoliyat yuritadigan, jamoatchilik ongida namoyon bo‘ladigan qadriyatlarning tabiati va mazmunini aks ettiradi. Bu jamiyatning ta‘lim sohasidagi faoliyatini tartibga soluvchi g‘oyalar, g‘oyalar, me‘yorlar, qoidalar, an‘analar majmuidir. Hayotning ijtimoiy sharoitlarining o‘zgarishi, jamiyat va shaxs ehtiyojlarining rivojlanishi bilan pedagogik qadriyatlar ham o‘zgarib bormoqda. Shunday qilib, pedagogika tarixida o‘rganishning sxolastik nazariyalarining tushuntirish va illyustrativ, keyinchalik esa muammoli ishlab chiqishga o‘zgarishi bilan bog‘liq o‘zgarishlarni kuzatish mumkin. Demokratik tendentsiyalarning kuchayishi o‘qitishning noan‘anaviy shakl va usullarining rivojlanishiga olib keldi. Pedagogik qadriyatlarni sub'ektiv idrok etish va o‘zlashtirish o‘qituvchi shaxsining boyligi, uning kasbiy faoliyatining yo‘nalishi bilan belgilanadi. Shunday ekan tarbiya jarayonida milliy qadriyatlarimizni o‘rni juda muhim ekanligi haqida bilib oldik. Milliy qadriyatlar yoshlarimiz tarbiyasida muhim ro‘l o‘ynaydi. Har bir yosh avlod milliy qadriyatlarimiz haqida bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak deb o‘ylayman.

O‘qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyati ta‘lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Muloqot jarayonida o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o‘quvchilarning ma‘naviy va ijtimoiy rivojlanishida yo‘l ko‘rsatuvchi yetakchi hisoblanadi. Ushbu tadqiqot davomida aniqlanganki, muloqotning etik qoidalari va madaniy me‘yorlarini anglab yetgan hamda ularga rioya qiluvchi o‘qituvchilar nafaqat samarali ta‘lim muhitini yaratadi, balki yosh avlodni insoniylik va ma‘naviy qadriyatlar ruhida tarbiyalaydi. Zamonaviy ta‘limning ehtiyojlari va o‘quvchilarning o‘zgaruvchan dunyoqarashi shaxslararo muloqotni doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Bugungi kunda o‘qituvchining muloqotdagi yondashuvlari uning kasbiy mahoratining eng muhim jihatlaridan biri sifatida ko‘riladi. Shuning uchun o‘qituvchining o‘ziga xosligi, nutq madaniyati, hissiy barqarorlik va o‘quvchilarga bo‘lgan hurmat kabi omillar ta‘lim jarayonining muvaffaqiyati uchun asosiy shartlardan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi muloqotning samaradorligi nafaqat o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, balki ularning jamiyatdagi o‘z o‘rnini anglashida ham katta rol o‘ynaydi. Shuning uchun, ta‘lim jarayonida

o‘qituvchilarga muloqot etikasi va madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha maxsus trening va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, o‘qituvchining shaxslararo muloqoti nafaqat ta’limning, balki jamiyatning ma’naviy asoslarini mustahkamlashning ham eng samarali vositalaridan biridir. Ta’lim sifati va uning ijtimoiy ahamiyatini oshirish uchun o‘qituvchining etikasi va muloqot madaniyatiga bo‘lgan talablarni kuchaytirish, bu borada izchil ilmiy va amaliy ishlarni olib borish zarur. Bu jarayon orqali ta’lim va tarbiya yanada mukammal shaklda amalga oshirilishi va jamiyatning madaniy yuksalishiga hissa qo‘shilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаева Ш.Ш. Педагогические технологии развития познавательны творческих способностей младших школьников. Автореф. Дисс...к.пед. н. – Т., 2005. - 23 с.

2. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. f. d...diss. – Т., 2003. –280 b.

3. G‘oziyev E.G‘. Tafakkur psixologiyasi. – Т.: O‘qituvchi, 1990. – 185 b.

4. Umumiy o‘rta vao‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida. Toshkent sh., 2017-yil 6 aprel 187-son.

5. Nizomiy nomidagi toshkent davlat pedagogika universiteti Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G‘ulomova, Sharofat Yo‘ldosheva, Sharofjon Sariyev. Ona tili o‘qitish metodikasi darslik.

6. Bo‘ltakov S. SIVILIZATSION PEDAGOGIK TIZIMLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI //TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYA. – С. 32.

7. Xazratkul o‘g‘li B. S. et al. CHILDREN'S LITERATURE (FALKIOR) HIS STUDENTS WITH THE HELP OF HIS WORKS EDUCATION IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 3. – С. 87-92.

8. Turakulov X. A., Buktakov S. Civilizational Pedagogical Systems-Intellectualization Of Educational Content As A Didactic Basis //International Scientific and Current Research Conferences. – 2020. – С. 145-147.